UOT 373.2

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİLİN İNKİŞAF ASPEKTLƏRİ

Əminə Ayxan qızı Tağıyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistrantı
ORCİD: 0009-0003-4915-6188
E-mail: amina.ayxan01@gmail.com

Açar sözlər: *məktəbəqədər təhsil, inkişaf aspektləri, təhsil keyfiyyəti, məktəbəqədər yaş dövrü, tərbiyəçi-müəllimin peşəkarlığı*
Ключевые слова: *дошкольное образование, аспекты развития, качество образования, раннее детство, профессионализм педагога*
Key words: *preschool education, developmental aspects, quality of education, early childhood, teacher professionalism*

Məktəbəqədər təhsil uşağın inkişafının ilk və ən əhəmiyyətli mərhələlərindən biridir. Bu dövr yalnız uşaqların akademik biliklərlə tanış olduğu bir mərhələ deyil, eyni zamanda onların psixoloji, emosional, sosial və fiziki inkişaflarının təməlini qoyan bir dövr olaraq xüsusilə əhəmiyyətlidir. Uşaqların əqli inkişafı, sosial münasibətlər, dil və motor bacarıqları, şəxsiyyət kimi formalaşması məhz bu dövrdə sürətli və köklü şəkildə baş verir. Məktəbəqədər təhsilin düzgün təşkili uşaqların gələcəkdə uğurlu bir həyat keçirmələrinə və cəmiyyətə müsbət şəkildə inteqrasiya olmalarının əsasını qoyur.

Erkən yaşda verilən təhsil uşaqlara yalnız biliklər qazandırmır, həm də həyat üçün vacib olan bacarıqları öyrədir. Uşaqların sosial çevrədəki münasibətlərini formalaşdırmaq, ətraf aləmə olan maraqlarını artırmaq, özünü ifadə etmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, problemi həll etmə bacarıqlarını gücləndirmək və müstəqil düşünməyi öyrətmək məktəbəqədər təhsilin əsas məqsədlərindən biridir. Tədqiqatlar göstərir ki, uşaqların erkən yaşda keyfiyyətli təhsil almaları onların gələcəkdəki akademik və sosial uğurlarına birbaşa təsir edir [6, s. 32].

Son illərdə məktəbəqədər təhsil sahəsində çoxsaylı islahatlar həyata keçirilmiş, təhsil proqramları, metodologiyalar və tərbiyəçilərin peşəkar inkişafı məsələləri üzərində daha çox dayanılmışdır. Bu islahatlar uşaqların təhsil alması üçün əlverişli şərait yaratmaq və onların inkişafını dəstəkləmək məqsədi daşıyır. Bununla yanaşı, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində tədrisin keyfiyyəti, təlim metodlarının təkmilləşdirilməsi, müasir texnologiyaların tətbiqi və valideynlərin təhsilə cəlb edilməsi kimi məsələlər gündəmə gəlmişdir.

"Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu"nda deyilir: "Məktəbəqədər təhsil vasitəsilə uşaqların erkən yaş dövrlərində əqli, fiziki, yaradıcı potensialının və mədəni səviyyəsinin inkişafının, psixoloji dayanıqlığının, estetik tərbiyəsinin, sadə əmək vərdişlərinə yiyələnməsinin, ətraf aləmə, şəxsi sağlamlığın qorunmasına həssas və şüurlu münasibətinin, zəruri həyati bacarıqlara yiyələnməsinin, şəxsiyyətinin formalaşdırılmasının əsası qoyulur" [4].

"Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu"nda qeyd olunan müddəa məktəbəqədər təhsilin uşaqların inkişafında mühüm rol oynadığını və onun bir çox istiqamət üzrə əhəmiyyətini vurğulayır. Bu qanunun məqsədi məktəbəqədər təhsilin uşaqların

hərtərəfli inkişafında nə qədər əhəmiyyətli olduğunu vurğulamaqdır. Erkən yaş dövründə təhsilin düzgün təşkili onların gələcək təhsil nailiyyətlərinə, şəxsi və peşəkar uğurlarına, eyni zamanda cəmiyyətin ümumi rifahına birbaşa təsir edir.

Bundan əlavə, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində idarəetmənin də əhəmiyyətli olması "Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı və proqramı"nda da ətraflı vurğulanıb: "Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin idarə olunmasında demokratikliyi, kollegiallığı və şəffaflığı təmin etmək məqsədilə müəssisədə ictimai əsaslarla özünüidarə orqanları (ümumi yığıncaq, pedaqoji şura, himayəçilər və ya qəyyumlar şurası, valideyn şurası) yaradılır" [1].

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin idarə olunmasında demokratik, kollegial və şəffaf yanaşma müasir təhsil sisteminin vacib tələblərindən biridir. "Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı və proqramı"nda qeyd olunan bu prinsiplər təhsil müəssisələrinin səmərəli fəaliyyətini təmin etməyə, valideynlər, müəllimlər və digər maraqlı tərəflərin idarəetmədə aktiv iştirakını təşviq etməyə yönəlib.

Demokratik yanaşma bütün iştirakçıların – rəhbərlik, müəllimlər və valideynlərin qərar qəbul etmə prosesinə cəlb olunmasını təmin edir. Kollegiallıq prinsipi kollektiv qərarların qəbul olunması ilə təhsil müəssisəsində balanslı və daha effektiv idarəetməyə imkan yaradır. Şəffaflıq isə idarəetmədə açıqlıq, hesabatlılıq və ictimai nəzarətin təmin olunmasını əhatə edir. Bu prinsipləri həyata keçirmək məqsədilə müəssisələrdə ümumi yığıncaq, pedaqoji şura, valideyn şurası, həmçinin himayəçilər və ya qəyyumlar şurası kimi ictimai əsaslarla özünüidarə orqanlarının yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu strukturlar vasitəsilə idarəetmə prosesi daha inklüziv və şəffaf həyata keçirilir, müəssisənin tədris-tərbiyə fəaliyyətinin keyfiyyəti artırılır.

Nəticədə, bu yanaşma məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin inkişafına, uşaqlar üçün daha yaxşı təhsil və tərbiyə mühitinin yaradılmasına, eyni zamanda cəmiyyətin bu prosesdə iştirakının təmin edilməsinə xidmət edir.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlara müxtəlif mövzular üzrə biliklər təqdim edilir. Bu biliklər onların maraq dairəsini genişləndirir və təfəkkür qabiliyyətlərini inkişaf etdirir. İntellektual inkişaf prosesində əsasən oyunlar, tapmacalar, yaradıcı fəaliyyətlər və müxtəlif interaktiv metodlar istifadə olunur. Erkən yaşda öyrənilən biliklər uşağın tədrisə marağını artırır, onun əqli fəaliyyətini stimullaşdırır və gələcək təhsil həyatında uğurlarının əsasını qoyur.

Bu mərhələdə uşaqlar həmyaşıdları ilə ünsiyyət qurmağı, əməkdaşlıq etməyi, paylaşmağı və komanda şəklində işləməyi öyrənirlər. Sosial bacarıqların inkişafı onların cəmiyyətə daha yaxşı inteqrasiyasına və emosional uyğunlaşmasına kömək edir.

Uşaqların emosional zəkanın formalaşdırılması məktəbəqədər təhsilin ən mühüm aspektlərindən biridir. Uşaqların öz hisslərini anlamağı, onları idarə etməyi və başqalarının hisslərinə hörmət etməyi öyrənməsi, onların gələcəkdə daha anlayışlı fərdlər kimi formalaşmasına kömək edir.

Məktəbəqədər yaş dövründə uşaqların hərəkət qabiliyyətləri sürətlə inkişaf edir. Onların həm böyük motor bacarıqları (qaçmaq, tullamaq, oynamaq), həm də kiçik motor bacarıqları (yazmaq, şəkil çəkmək, kiçik əşyalarla işləmək) bu dövrdə təkmilləşir. Fiziki fəaliyyətlər və oyunlar vasitəsilə uşaqların sağlamlığına müsbət təsir edilir, onların balansı, koordinasiyası, gücü inkişaf etdirilir.

Dil bacarıqlarının formalaşması məktəbəqədər təhsilin əsas məqsədlərindən biridir. Uşaqlara yeni sözlər öyrədilir, danışıq qabiliyyətləri inkişaf etdirilir və dinləmə bacarıqları aşılanır.

Dil inkişafı həm də uşaqların düşüncə tərzinin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Onlara nağıl, şeir və hekayələr vasitəsilə yeni anlayışlar qazandırılır.

Rəqəmsal texnologiyaların təhsilə inteqrasiyası uşaqların müasir dövrün tələblərinə uyğun bacarıqlar əldə etməsinə şərait yaradır. İnteraktiv lövhələr, təhsil proqramları və rəqəmsal resurslar uşaqların tədris prosesini daha maraqlı və səmərəli edir.

Məktəbəqədər təhsil prosesində valideynlərin rolu əvəzedilməzdir, çünki erkən yaş dövründə uşaqların əsas tərbiyəçiləri məhz valideynlərdir. Uşağın evdə aldığı tərbiyə, dəstək və diqqət, məktəbəqədər təhsil müəssisəsində öyrəndiklərini möhkəmləndirir və harmonik inkişafını təmin edir. Bu səbəbdən valideynlərin təhsil prosesinə aktiv şəkildə cəlb edilməsi məktəbəqədər təhsilin inkişafında mühüm yer tutur.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələri ilə valideynlər arasında qarşılıqlı əməkdaşlıq uşağın inkişafına müsbət təsir göstərir. Bu əməkdaşlıq bir neçə istiqamətdə həyata keçirilir:

— Tərbiyəçi-müəllimlər valideynləri uşağın inkişaf mərhələləri, tədris proqramı və məktəbəqədər təhsilin əhəmiyyəti barədə məlumatlandırmalıdırlar. Bu, valideynlərin təhsil prosesinin mahiyyətini daha yaxşı anlamasına kömək edir.

— Valideynlərin məktəbəqədər müəssisələrdə keçirilən tədbirlərdə, məşğələlərdə iştirakı uşaqların həm valideynlərindən, həm də tərbiyəçilərdən eyni dəstəyi almasını təmin edir.

— Tərbiyəçilərlə valideynlər arasında mütəmadi məsləhətləşmələr uşaqların fərdi inkişafı və davranışı barədə müsbət dəyişikliklərin həyata keçirilməsini təmin edir.

Evdəki mühit uşağın məktəbəqədər təhsil dövründəki inkişafına ciddi təsir göstərir. Aşağıdakı faktorlar bu təsiri artırır:

1. Valideynlər uşaqlarına evdə təlim keçərkən məktəbəqədər müəssisələrdə istifadə edilən tədris metodlarına uyğun fəaliyyətlər təşkil edə bilərlər. Məsələn, oyunlar vasitəsilə riyaziyyat, oxuma və danışıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək mümkündür.

2. Valideynlərin uşaqlarına nağıllar oxuması və ya hekayələr danışması onların dil inkişafına, təsəvvür gücünə və oxuma vərdişlərinə müsbət təsir edir.

3. Valideynlər uşaqlarını mütəmadi olaraq tərifləməli, onlara diqqət göstərməli və hər hansı bir problemi birlikdə həll etməyə çalışmalıdırlar. Bu, uşağın özünə inamını artırır və təlimə olan marağını gücləndirir [5, s. 216].

Məktəbəqədər təhsil sisteminin uğurlu və səmərəli fəaliyyəti üçün iki əsas amil vacibdir: infrastrukturun inkişafı və müəllimlərin peşəkarlığının artırılması. Bu iki amil məktəbəqədər təhsilin keyfiyyətini yüksəldir, uşaqların inkişafı üçün daha yaxşı imkanlar yaradır və ümumilikdə cəmiyyətin təhsil səviyyəsinin artırılmasına xidmət edir.

Müəllimlərin peşəkarlığı məktəbəqədər təhsilin keyfiyyətini müəyyən edən əsas amillərdən biridir. Peşəkar müəllim uşaqların həm akademik, həm də sosial inkişafında həlledici rol oynayır.

İnfrastrukturun inkişafı və müəllimlərin peşəkarlığının artırılması bir-birini tamamlayan elementlərdir. Müasir infrastruktur müəllimlərin daha effektiv çalışmasına şərait yaradır, peşəkar müəllimlər isə bu infrastrukturu məqsədəuyğun şəkildə istifadə edərək uşaqların inkişafını təmin edir.

Məktəbəqədər təhsilin inkişafı uşaqların şəxsiyyətinin formalaşması, sosial bacarıqlarının inkişafı və gələcəkdə uğurlu həyat təməlinin qoyulması üçün əhəmiyyətlidir. Bu sahədə infrastrukturun müasirləşdirilməsi, müəllimlərin peşəkarlığının artırılması, valideynlərin rolunun

gücləndirilməsi və idarəetmə prosesində şəffaflıq və demokratik yanaşmanın təmin edilməsi əsas inkişaf istiqamətləri olaraq çıxış edir.

Müasir yanaşmalar göstərir ki, məktəbəqədər yaşda təhsil təkcə uşaqların intellektual və fiziki inkişafını deyil, həm də onların sosial və emosional sabitliyini təmin edir. Bu baxımdan, məktəbəqədər təhsil sistemi təkcə tədris prosesinin təşkilində deyil, həm də cəmiyyətin ümumi inkişafına və milli dəyərlərin qorunub saxlanmasına xidmət edən mühüm sahədir.

Beləliklə, məktəbəqədər təhsilin inkişafına yönəlmiş dövlət proqramlarının uğurla həyata keçirilməsi, bu sahədə innovativ yanaşmaların tətbiqi və bütün iştirakçıların – valideynlər, müəllimlər, idarəetmə orqanlarının birgə əməkdaşlığı sayəsində uşaqların hərtərəfli inkişafı təmin edilə bilər. Bu isə, öz növbəsində, cəmiyyətin rifahına, iqtisadi və mədəni yüksəlişinə töhfə verəcəkdir.

Problemin aktuallığı. Məktəbəqədər təhsilin inkişafı müasir dövrdə aktual bir məsələdir, çünki bu təhsil mərhələsi uşaqların psixoloji, fiziki və intellektual inkişafında həlledici rol oynayır. Məktəbəqədər yaş dövründə qazanılan bilik və bacarıqlar uşaqların sonrakı həyatlarında uğurlu təhsil və sosial inteqrasiyası üçün möhkəm baza yaradır. Buna görə də məktəbəqədər təhsilin keyfiyyətinin artırılması və bu sahədə müasir yanaşmaların tətbiqi yalnız fərdi inkişaf baxımından deyil, həm də cəmiyyətin ümumi inkişafı baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Təhsilin məktəbəqədər yaş dövründə uşaqların əqli, fiziki və sosial inkişafının inteqrasiyasına xüsusi diqqət yetirilməsidir. Məqalədə müasir təlim metodlarının və valideynlərin təhsil prosesində fəal iştirakının əhəmiyyətini vurğulamaqla yanaşı, məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin idarə edilməsində demokratik və şəffaf yanaşmaların tətbiqinin vacibliyi ortaya qoyulub. Bu yanaşmalar təhsilin keyfiyyətini artırmağa və uşaqların inkişafına müsbət təsir etməyə yönəlib.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Araşdırma nəticəsində əldə olunan məlumatlar məktəbəqədər təhsil sahəsində çalışan tərbiyəçi-müəllimlər, valideynlər və bu sahədə təhsil alan tələbələr üçün dəyərli mənbə ola bilər. Bu nəticələr, təlim metodlarının təkmilləşdirilməsi, valideynlərə təhsil dəstəyi və tələbələrə praktik biliklərin aşılanması baxımından praktik əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı: [Elektron resurs] /– Bakı şəhəri, 8 avqust, № 351, 2019. http://eqanun.az/framework/43192

2. Həsənov A.M. Məktəbəqədər pedaqogika. Bakı: "Nasir", 2000

3. "Məktəbəqədər təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikası qanunu: [Elektron resurs] / Bakı, 14 aprel, 2017. http://www.e-qanun.az/framework/35821

4. Zeynalova N.E. Şəxsiyyətyönümlü təlimdə şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi. Bakı, Elm və təhsil, 2016, 463 s.

5. Гамидова Х.А.Принципы системы управления направленные на результативность в дошкольных образовательных учреждениях 31 Азербайджанской Республики // Международный научный форум «наука и инновации-современные концепции», Москва, 26 июль, 2019, с. 32-37

А.А. Тагиева

Аспекты развития дошкольного образования
Резюме

В данной статье, написанной об аспектах развития дошкольного образования, подчеркивается важность развития сферы дошкольного образования в соответствии с современными требованиями. Также в данной статье было упомянуто, что обеспечение умственного, физического, социального и эмоционального развития детей в раннем возрасте является основным приоритетом образования. Подробно проанализированы вопросы повышения качества образования, применения современных методов обучения, роли родителей и педагогов, а также управления дошкольными образовательными учреждениями. В конце статьи было подчеркнуто, что дошкольное образование окажет положительное влияние на социально-экономическое развитие общества и образование будущих поколений. Усиление дошкольного образования также было оценено как важный шаг для обеспечения успешных результатов других реформ в сфере образования.

A.A. Taghiyeva

Developmental aspects of preschool education
Summary

In this article, written on the development aspects of preschool education, the importance of the development of the field of preschool education in accordance with modern requirements is emphasized. Also, in this article, it was mentioned that ensuring the mental, physical, social and emotional development of children at an early age is the main priority of education. The issues of improving the quality of education, applying modern teaching methods, the role of parents and teachers, as well as the management of pre-school educational institutions were analyzed in detail. At the end of the article, it was emphasized that preschool education will have a positive effect on the socio-economic development of society and the education of future generations. Strengthening of pre-school education has also been assessed as an important step to ensure the successful results of other reforms in the field of education.

Redaksiyaya daxil olub: 21.11.2024